

JIŘÍ JILÍK
U NÁS
NA SLOVÁCKU

OD OPIČE K ČLOVĚKU A ZASE ZPÁTKY

Jiří Jilík
 U NÁS NA SLOVÁCKU
 OD OPICE K ČLOVĚKU A ZASE ZPÁTKY

Ilustrace Ladislav Pálka

Odpovědná redaktorka Markéta Šlaufová
Korektura Dana Řezníčková
Obálka, grafická úprava a sazba Jakub Karman, Art007

Tisk Finidr

Vydala Grada Publishing, a. s.
pod značkou COSMOPOLIS v Praze roku 2015,
jako svou 5878. publikaci

Grada Publishing, a. s.,
U Průhonu 22, Praha 7

Vydala Grada Publishing, a. s. pod značkou COSMOPOLIS

© Jiří Jilík, 2015
© Grada Publishing, a. s., 2015

ISBN 978-80-247-5656-1

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:
978-80-247-5656-1 (tištěná verze)

TIRÁŽ ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:
978-80-247-9772-4 (elektronická verze ve formátu PDF)
978-80-247-9773-1 (elektronická verze ve formátu e-Pub)

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této knihy nesmí být reprodukována a šířena v jakékoli podobě bez předchozího písemného souhlasu majitele.

Jiří Jilík

U NÁS
NA SLOVÁČKU

OD OPICE K ČLOVĚKU A ZASE ZPÁTKY

Úvod

Dávno, dávno tomu, co jsem opustil Trnávky, malou vesničku na úpatí Bílých Karpat. Přirostla k mému srdci během devíti let, která jsem v ní strávil a našel v ní nový domov. Ve staříčké škole mezi dětmi, ale i mezi boдрými sousedy v malebné hospůdce v Búrovčích na kraji řady vinohradnických búd jsem zaznamenal mnohé z toho, o čem budu vyprávět. A kdykoliv po letech Trnávkami projíždím asfaltovou silničkou z Chrástku, mívám její nejvýznamnější budovy – pálenici, školu, kulturní dům, obecní úřad, pekárnu a nákupní středisko, na dohled kostelíček obklopený alejí stoletých lip – podléhám nostalgickému pocitu, který mě vrací do časů malin nezralých.

Serpentýna té úzké asfaltky připomíná tkaničku z hotařovy boty ztracenou při pochůzce mezi vinohrady. Kdybyste snad nevěděli, kdo je hotař, stačí se zeptat kohokoliv z místních. Řekli by vám, že hotař se tady v Trnávkách odjakživa říká hlídačům sadů a vinohradů. A je tenhle trnávecký hotař Ignác Moštěk vrchností

uznávanou, protože zatímco Paříž se pyšní Eiffelovkou, Plzeň pivem, Trnávky se chlubí vinohrady.

Rékové keře, obklopující v přísných řadách ze tří stran vesnici, připomínají dobyvatelskou armádu, která obsadila návrší před Trnávkami a hodlá je před úsvitem přepadnout. Fantazii podněcují vzpomínky nejstarších vesničanů na pruskou vojnu, která se v šestašedesátém přehnala Trnávkami v podobě jedné unavené roty a zanechala zde stopu v názvu ulice vedoucí ze vsi právě na kopec Hradištěk, odkud je možno pozorovat jak strategickou silničku, tak celý střed obce.

Trnávecký kronikář, učitel v důchodu Božetěch Kroupa, zapsal onu historku do obecní kroniky, do úvodní části *Zkazky a vypravování starých Trnávčanů*, takto: „V šestašedesátém přitáhli Prajzi do Trnávky od Brodu. Protože byli vyhladovělí, hned se pídili po něčem k snědku. Tak objevili ulici lemovanou švestkovou alejí. Švestky právě dozrávaly. Prajzi se svolávali, a protože neuměli pořádně česky, vykřikovali, že slívy jsou „sralé“. Tak dostala ulice vinoucí se z vesnice ke kopci Hradištěku název „Srale“.

Takhle to zaznamenal Božetěch Kroupa, ale Trnávčané s jeho verzí nesouhlasí, nebo lépe řečeno nepovažují ji za úplnou. Ústy lidového mudrce, osmdesátiletého strýce Pavelčíka zvaného Babušák, popírají, že by název ulice mohl být odvozen z pouhého pokřiku Prajzů. Vcelku moudře soudí, že v paměti lidu tkví jen

taková událost, která má nějaké konkrétní důsledky, jež na mysl lidu po delší době působí.

Babušák také rád vypravoval, jak to ve skutečnosti bylo. To, co jsme se dozvěděli ze zápisu kronikáře Kroupy, je podle Babušáka pouze úvodem celé historie. Prajzi se tehdy seběhli do ulice pod Hradíškem a pustili se do švestek zcela neohumně. Prostě cpali se jak Prajzi bez ohledu na to, že ovoce nebylo ještě zralé. Následky nedaly na sebe dlouho čekat. Pruskou rotu postihlo silné břicha bolení, škručení a běhání. Prajzi puzeni náhlými křečemi ve svých útrobách nevybírali místo a konali svou potřebu tam, kde právě stáli. Ba někteří nestačili prý ani rozepnout opasky svých mundúrů. Ještě dlouho po odchodu „prajské“ roty táhl se z ulice oblak zápachu a zamořoval okolí. Většina rodin usedlých v ulici se na čas odstěhovala do vinohradů a zde přečkala prušácký plynový atak. A ulici se začalo říkat „Srale“.

Nedivme se ovšem Božetěchu Kroupovi, že odmítal tuto verzi zapsat do kroniky. Dědic Komenského a ctitel Aloise Jiráska byl přesvědčen, že historie je učitelkou života a že tedy dějiny mají zaznamenávat pouze skutky ušlechtilé, které jsou stupněm na cestě lidstva k výšinám pokroku. Tím arci pokaděná trnávecká ulice nebyla.

Vidět v keřích vinné révy nepřátelské vojsko může skutečně jenom autorova obraznost. Trnávečtí souse-

di se přidržují reality. Vědí, že ač mohou nízké keřky ověšené k podzimu štrápci vína připomínat komukoliv cokoliv, jsou požehnáním tohoto kraje. Jsou darem přírody, neboť nápoj, který místní vinaři presují ze zralých hroznů a který kvasí a dozrává v boubelatých sudech ve sklípcích soukromých i ve velkém sklepě družstevním, je základem jejich slávy i bohatství. Slávy proto, že zdejší pěstitelé bývají úspěšní v degustačních soutěžích pravidelně pořádaných v Trnávkách i okolních vsích. Jen málokterou předsíň zdejšího vinaře nezdobí zarámovaný diplom za udělení stříbrné, či dokonce zlaté medaile v tomto nejpříjemnějším sportovním zápolení, které Dionýsos neprotlačil do seznamu olympijských sportů určitě jenom proto, že znaven vínem usnul před branami Olympie a prošvihl tak uzávěrku soutěže.

Bohatství proto, že takřka po celý rok přijíždějí do Trnávky zvědavci, kteří chtějí poznat, co to je ta Trnávecká jiskra, jak je zdejší víno hrdě nazýváno, vlastně za zázrak. Při prvním doušku zdá se víno takovému přespolnímu ochutnávači, zvyklému na těžká vína od Mikulova nebo Podivína, více kyselé, nežli jsou jeho chuťové orgány ochotny tolerovat. Avšak během dalších doušků dá zcela jistě za pravdu vinaři, že právě ona domnělá kyselost je známkou nejvyšší kvality.

Právě víno, jako je toto, může přinést zapomenutí na strážně všedních dnů a povznést ducha k výšinám blaženosti, bez toho, aniž by takového cestovatele při

návratu do zemské atmosféry bolela hlava. To však nejsou jediné a nejpodstatnější přednosti Trnávecké jiskry. Snad je to složením půdy či kvalitou spodních vod, zdejší víno vzbuzuje v ženách touhu po lásce a k jejímu naplnění potřebnou povolnost a v mužích opravdovou chlapeckou sílu a mužnost. V obojím pohlaví pak nápaditost a fantazii ve vzájemných milostných předehrách a hrách, což lze nepřímo doložit neustále stoupající porodností v obci.

Argumentům tak závažným, přednášeným vinaři v sugestivním podání a výslovností obalovaného „l“, doprovázeným drobnými figly, jako je krátké vypláznutí jazyka zformovaného do korýtka, dokáže odolat jenom zapšklý abstinents nebo pokrytecký mravokárce. Těch však navštívilo trnávecké Búrovce, jak zde jsou nazývány nadzemní vinné sklípky – budy, naštěstí mnohem méně než těch, kteří je opouštějí obtíženi naplněnými demižony, aby si mohli pokoštovat i doma. Když říkám pokoštovat, mám na mysli pochutnat. Ale pochutnat si můžete i na kvašené okurce nebo vepřové kýtě s knedlíkem a se zelím, jenom víno se však dá koštovat a pokoštovat, prostě chutnat a vychutnat si nejen jeho chuť, ale i barvu, vůni, tvrdost, lehkost a množství dalších vlastností, které dokážou rozpoznat zdejší zkušenější vinaři. Proto také víno nekoštují ze skleniček, ale košťůvek, což jsou nádobky speciálně jenom na víno, takové podlouhlé a úzké, jen tak na dvě tři malá upití,

protože košťuje se po troškách. A z beček, jak se tady říká sudům, se víno vytahuje košťýřem, což je dlouhá skleněná trubice, která se nahoře rozšiřuje do baňky. Ten dlouhý úzký konec ponoří vinař do bečky a otvorem v horní baňce nasává, až je baňka plná vína. Pak přechytne horní otvor u úst palcem, povytáhne a dolní konec uzavře ukazováčkem. Košťýř si opře o rameno. Teď již stačí povolit ukazováček a z košťýře vytryskne pramínek zlatavého vína.

Po pravdě řečeno, Trnávecká jiskra není žádný zázrak, protože vesnice leží v nejsevernější části vinařské oblasti a slunce zde nehřeje jako dole na jihu, ale je to slušné víno a jde dobře na odbyt. A protože se dá výhodně prodat, musí se také hlídat, aby se z vinohradů na podzim, když dozrává, neztrácelo. Ne že by se ztratilo úplně, jenom by změnilo majitele. Šimon Zemek by si obral košík „burgundy“ z vinohradu Filipa Beneše, Filip Beneš, aby mohl vylepšit své bílé, by si vypo-mohl nějakým košíkem voňavé „pálavy“ z vinohradu Floriána Koníčka a Floriánu Koníčkovu by se zalíbily naběhlé bobule červeného „vavřince“ na vinici Šimona Zemka. A všichni společně by některý podvečer navštívili družstevní vinohrad, protože družstevní je vlastně společné, a tedy i jejich. Ztrátu by utrpěl vlastně jen někdo, ale celek by zůstal zachován. A o celek, o ten jde Trnávcanům nejvíc. Co na tom, když má jeden méně a druhý víc, hlavně když v globálu mají všichni dost.

Moc mravná ta trnávecká filozofie zrovna není, a proto se Ignác Moštěk, který je jinak po celý rok vrátným na družstevní farmě, stává od začátku září až do vinobraní hlídačem družstevního vinohradu.

„Ignáci, mrkni se i na můj...!“ říkají mu ostatní vinaři. A Ignác to rád udělá, protože ví, že jeho služba bude bohatě odměněna v naturáliích, takže bude mít po celý rok čím zahánět žízeň. Navíc je Ignác vdovec a nemá vlastně nic na práci. Tak celý podzim obchází vinohrady, vymýšlí nástrahy proti špačkům, prohání kluky a nekompromisně žaluje, zahlédne-li někoho v cizím vinohradě. Když je to na družstevním, dostane vetřelec pokutu. Je-li to na soukromém, dostane po hubě od majitele a ženské ho pomluví po celé vsi.

Není divu, že Ignác Moštěk, hotař trnáveckých vinohradů, je osoba vážená. A že silnice do Trnávek, krouťící se mezi vinohrady, připomene tkaničku ztracenou právě z jeho boty.

I. kapitola

Onoho krásného srpnového dne se rozvalovalo na temeni Hradištku pět kluků. Jeden z nich pozoroval triedrem silničku. Když zahlédl postavu místního listonoše Metoděje Vrány, komíhající se na předpotopním bicyklu, prohodil lhostejně: „Metyn!“

Na jeho poznámku však nikdo nereagoval, neboť každý ze čtveřice byl zaujat něčím jiným a zřejmě důležitějším, nežli je nehrdinská postava trnáveckého pošťáka. Ba Franta Chlílíček, jemuž ostatní pro jeho technické zájmy přezdívají Edison, poznámku ani nemohl slyšet, neboť měl v tu chvíli na uších sluchátka přehrávače. Z nich se do obou jeho uší linula hudba natolik agresivní, že její hlasitou produkci rodiče Edisonovi zakázali. Považovali ji totiž souhlasně s názorem většiny trnáveckých občanů za ekologickou katastrofu. Protože ani parta příliš nelnula k tomuto druhu

hudby, a z toho důvodu již jeden Edisonův přehrávač vložila do hudebního herbáře tvořeného dvěma betonovými dlaždicemi, zvolil Edison přehrávač se sluchátky. A tak leže na zádech poslouchal Edison ony výkřiky hudebního zoufalství, zíral při tom pánu bohu do oken a přemýšlel o spojení hudby a barvy.

Rostislav Nevařil, zvaný Nefka, žádné vážné zájmy jako Edison nemá. Jestli kdy o něčem snil, tak tedy nanejvýš o tom, jak se dostat do kina na film mládeži nepřístupný. Anebo o tom, jak to bude krásné, až bude moci chodit se starší omladinou do hospody na pivo a na frňana. Ale protože mu stejně jako jeho kamarádům ještě není čtrnáct, zůstávají mu radosti mužů odepřeny. Čekání na velmi zvolna přicházející dospělost si krátí vymyšlením rozpustilých kratochvílí, které kontrastují s bezelstným výrazem jeho chlapecké tvářičky. V tuto chvíli je zaujat sluněčkem sedmítečným, které mu špacíruje po nataženém ukazováčku. Je zvědav, kam poletí. Do nebíčka, nebo do peklíčka? Když se brouček zastaví na špičce prstu a nerozhodně přešlapuje na místě, pomůže mu Nefka fouknutím. Brouček nestačí roztáhnout krovky a havaruje kamsi do trávy.

Daňo leží na zádech a v zubech drtí stéblo. Mhouří přitom oči, jako by se snažil proniknout pohledem skrz polštáře bílých mraků a modré prostěradlo oblohy do nitra vesmíru. Nikdy nevěřil nebeské teorii o nebi

s anděly, kterou vtloukal v hodinách náboženství jeho spolužákům do hlav farář Vilibald Kužilek. Příliš ho však nenadchla ani představa chladného nekonečna, pustého a prázdného. V Daňových představách je vesmír sluncem prozářená krajina, protkaná sítí cest, po nichž se pomalu a všemi směry pohybují vesmírné koráby podobné vozům zakrytým plachtou, s nimiž brázdívali cesty pozemské jeho cikánští předkové.

Fera Ondráček má hlavu opřenou o kmen trnky, jejíž koruna je obsypaná množstvím modrých plodů. Slamák mu sklouzl přes oči. Vypadá to, že Fera spí. Ale není to pravda. Fera je zasněný. Myslí totiž na NI. Neviděl Ji celé prázdniny. Zkrásněla. Její zrzavé vlasy mu připomínají princeznu z pohádky o Zlatovlásce. Kdoví, třeba se stane zázrak a ten nový třídní je posadí vedle sebe... Fera nahmatal v trávě švestku, líně se rozmáchl a poslepu ji hodil před sebe k nevysoké zídce, která zde vystupuje z travnaté zeleně.

Kdyby tu byl kronikář Kroupa, tvrdil by jim, že je to zeď bývalého ovčína, zpustlého a posléze zbouraného po první světové válce. Kluci však věřili dědovi Babušákovi, že je to zbytek trnávecké tvrze, po níž Hradíštěk dostal své jméno. Podle dědova vyprávění vedl prý z Hradíšťku kožený most až na Valy do vsi, tam, co je dnes stará škola. Tam prý byl trnávecký hrad obklopený vodním příkopem, po kterém zůstal uprostřed obce hluboký žleb.

Fera si představuje, jak by to bylo krásné, kdyby Ji mohl do takového hradu uvést a obklopit Ji bohatstvím a nádherou, jakou vídal v romantických filmech o kapitánu Fracasovi a LaTourovi.

Pozorovatelem s dalekohledem přiloženým k očím je Matička, skutečným jménem Stanislav Kovář. Je z celé pětice sice nejdrobnější, vyniká však bystrostí ducha a rozhodností, takže je uznávaným vůdcem party.

V zorném poli Matičkova dalekohledu se objevil dlouho očekávaný nákladák.

„Matičko skákává, už jede!“ zvolal chlapec, kterýmžto výrokem nám prozradil původ své přezdívky.

Ta slova probrala kamarády k životu. Sny jsou náhle pryč.

A místo nich nákladáček, který těžce dýchá a supí po černé a zakroucené tkaničce k Trnávkám.

„Tak ať se vám tady daří, pane učiteli,“ zavolal řidič a zmizel v kabině. V nákladáčku to zachrčelo, trochu se otrásl a se zaskučením se rozjel. Petr Mikeš mávl rukou na pozdrav. Odpovědí mu bylo zahoukání, ale již zdálky. Stěhováček, který byl poslední spojnicí s bývalým životem, byl ten tam.

Teď bude mít domov tady.

Pohlédl před sebe a trochu se mu sevřelo u srdce.

Drátěný plot obepíná jakési staveniště, jehož prostředku vévodí dům. Vlastně to je ještě nedostavěný dům, protože chybějí vstupní dveře, fasáda, nátěry oka-

pů a dalších plechových částí, chodník od domu k silnici. Okna bez záclon zírají mrtvě do ulice jako oči slepce. A všude kolem plno nepořádku, stará prkna, kusy trubek a železa, smotky drátu a fůra dalšího haraburdí.

Ze všech domů, které Petr zatím v Trnávkách viděl, když projížděl návsí, je tento nejohavnější. Nedostavěné domy bývají stejně smutné jako ty, které jsou určeny k demolici. Chybí v nich člověk, který je dokáže zateplit vůní domova. Ba nedostavěné domy jsou na tom vlastně hůř. Ty na bouračku už lidem posloužily. Daly jim teplo, střechu nad hlavou, místo pro radost, koutek pro slzy. Ze-stárlý ve službě člověku a musí odejít, aby byly nahrazeny novými, modernějšími. Ale dům, který řemeslníci opustili předčasně, to je mrzáček od narození. Nikdy z něho nevyroste nic pořádného, zůstane navždycky takový vy-záblý, ušmudlaný, otlučený. Nenatřené okapy budou rezivět, neohoblované prahy černat a dům bude předčasně stárnout. Tenhle osud nejčastěji stíhá domy, které nikomu nepatří a jejichž obyvatelé jsou v nich jenom v nájmu.

Petr bezradně stojí nad hromádkou svého skromného majetku. Trochu málo na nákladní auto: dvě sportovní tašky s prádlem, spací pytel, krabice s knihami a okrasa Petrovy výbavy – vzrostlý fíkus. Krásou a barevností nemůže sice místní květeně konkurovat, zato důstojností a vznešeností ano.

Mladík se ověsil taškami a spacákem. Pak zdvihl krabici s knihami a květináč s fíkusem a pravou nohou, jak káže pověra, překročil pomyslný práh branky. Okamžik předtím nakopl skřípavá dvířka před sebou. Dvířka ovládaná silnou pružinou se vracejí dříve a s větší razancí, než Petr předpokládal. Protože fíkus kráčí první, odnáší to nejvíce; náraz ho láme ve dvě. K tomu všemu praská provázek od krabice s knihami, knihy se sypou na hromadu společně s hlínou z kořenáče. Tak to končí, když pokrokový člověk, jako je učitel, propadne pověrčivosti.

Pustil i zbylá zavazadla a pohlédl do prázdných oken domu, jako by v nich hledal pomoc.

„Dobrý den,“ ozvalo se sborově za jeho zády.

Ohlédl se jen tak na půl hlavy, odpověděl drobným pokynem a začal se přehrabovat ve směsici knih, hlíny a fíkusového listí.

Matička, Nefka, Daňo, Fera a Edison mlčky hledí přes drátěná oka plotu. Načapat učitele při takové lapálii, to je výhoda pro ně. Důležité je o ni nepřijít. Nejlepší bude vyčkat, co se z téhle situace vyklube.

Matička a Edison se pohupují v kolenou, Fera si cvrkná prstem do střechy slaměného stetsonu, Nefka a Daňo mají ruce zkrříženy na prsou po vzoru Gustava Frištenského, který se právě chystá k odvážnému zápasu se Stevem Buldingem alias Černou maskou. Těchhle statečných je sice jen pět, ale vypadají, že vydají za dvacet. Nebo si to o sobě aspoň myslí.

Zdá se, že je učitel doposud nevzal na vědomí.

„My bychom vám mohli i pomoci, pane učiteli...!“

Mikeš se narovnal a otočil k brance. S pohledem ztroskotance, dlouhé ruce bezradně svěšeny podél těla, zírání na pěťici kluků. Začíná mu být trapně. Navíc ty ohníčky v jejich očích. Veselá mysl? Anebo spíš škodolibost a výsměch? V duchu rychle listuje teorií výchovy, z níž má státní zkoušku, ale v tuhle zatracenou chvíli se mu z té obrovité „bichle“ vybavují jenom spojky.

Jednu zásadu nemusí žákům ani učitelům nikdo vštěpovat, neboť obě skupiny souvisí s pudem sebezáchovy: nikdy nedat najevo nejistotu. Proto i za těchto neobvyklých okolností zazní Mikešův hlas klidně a sebejistě:

„Čemu vděčím za tu ochotu?“

„Jsme doma k tomu vedení!“

K odpovědi přidal Nefka úsměv typu Miloš Frýba, kterým dokáže vyprovokovat k výrazným cholerickým projevům nervově labilní učitele. Kdoví, kde vypoutal pro tyto reakce termín „duševní exitus“.

V případě novopečeného kantora Petra Mikeše se duševní exitus nekonal. Což je dobře, neboť ještě není všem dnům konec. Ba vlastně ani začátek.

Čtyři bílé zdi a okno s výhledem na nepořádek před domem. Parkety nelítostně pobryndané supermanem. A jedny dveře, které nejdou úplně zavřít, protože chybí klika. Mikešův pokoj moc vesele nevypadá. Kuchyňka je stejná, jenom menší, a při jedné zdi je kuchyňská linka.

Ale na druhé straně je zde Petr svým pánem. A to si vždycky přál. Často ho dráždila matčina starostlivost a otcovy věčné rady. Když skončil fakultu a na odboru mu nabídli Trnávky s bytem v novostavbě, neváhal ani okamžik. Nevadila mu odlehlost vesnice od okresního města. Neodradily ho matčiny slzy, otcovy domluvy.

Rozhlédl se po místnosti. Má, co chtěl.

Kluci byli víc překvapeni než on. Mysleli si, že nábytek má už uvnitř. A ono nic. Holé zdi a dvě tašky prádla, které mu pomohli přinést. A krabice s knihami, podle jejich názoru zcela zbytečná.

„Matičko skákavá, na čem bude spávat?“ kroutil hlavou Matička, když podrobí byt zevrubné prohlídce a nenajde ani postel.

„Zatím na tomhle.“ Mikeš rozkládá na parkety nafukovací lehátko.

„Ani stůl, židle, ani almara? Páni...!“ Daňo si až dosud myslel, že bez těchhle vymožeností civilizace doká-

